

УДК 372.833

С. А. Вавренюк,
к. н. держ.упр., докторант навчально-науково-виробничого центру,
Національний університет цивільного захисту України

DOI: 10.32702/2306-6814.2018.21.85

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ ВИСОКОКВАЛІФІКОВАНИХ КАДРІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ

S. Vavrenyuk,
PhD in Public Administration, Doctoral candidate of Educational,
Scientific and Production Center of the National University of Civil Defense of Ukraine, Kharkiv

PROBLEM ISSUES OF TRAINING HIGHLY QUALIFIED PERSONNEL OF HIGHER EDUCATION

Стаття розкриває основні особливості сучасного стану вищої освіти України. Автор статті вивчає напрямки процесу реформування підготовки фахівців вищої кваліфікації для всіх галузей вітчизняної освітньої системи.

У зв'язку з процесом євроінтеграції вітчизняної освіти відбулися істотні зміни, які стосуються багатьох структурних та змістовних компонентів освіти. Так, автор вивчає основні зміни, позначає їх суть і наслідки для української вищої школи.

У статті вивчаються проблеми й напрями українського законодавства, які вимагають змін у зв'язку з новим напрямом підготовки висококваліфікованих фахівців. Автор розкриває суть бакалаврської, магістерської, аспірантської та докторської підготовки у зв'язку з новими реаліями існування системи вищої освіти. Акцентуючи увагу на проблемних моментах здійснення дворівневого ступеня освіти, автор передбачає наявні проблеми, які потребують загального рішення.

При цьому автор говорить про те, що існуючі перетворення в системі післядипломної підготовки спираються на структурно-змістовний перехід вищої школи України, який є сьогодні індивідуально-орієнтованою багаторівневою підготовкою, що дозволяє інтегрувати вітчизняну освіту в єдиний європейський освітній простір.

У висновку автор приходять до того, що з метою ефективного реформування системи підготовки наукових кадрів, важливим моментом буде виступати впровадження змін на рівні держави, а не тільки на рівні окремого закладу вищої освіти. Крім цього, автор говорить про те, що проведення реформування і євроінтеграції вищої освіти вимагає постійного контролю з боку відповідних органів.

This article reveals the main features of the current state of higher education in Ukraine. The author of the article studies the directions of the process of reforming the training of highly qualified specialists for all spheres of the domestic educational system.

By reasons with the process of European integration of national education, significant changes have occurred that affect many structural and substantial components of education. So, the author reveals the main changes, studies their essence and consequences for the Ukrainian higher school.

The article examines the problems and directions of the Ukrainian legislation that require changes in connection with the new direction of training highly qualified specialists. The author reveals the essence of the bachelor, masters, post-graduate and doctoral studies in connection with the new realities of the existence of a higher education system. Emphasizing the problem points of implementing a two-level degree of education, the author suggests existing problems that require a general solution.

At the same time, the author says that the existing transformations in the system of postgraduate training are based on the structurally informative transition of the higher school of Ukraine, which today is an individually-oriented multi-level preparation, allowing integrating domestic education into a single European educational space.

In conclusion, the author concludes that in order to effectively reform the system of training of scientific personnel, the introduction of change at the state level, and not only at the level of the higher education system, will be an important point. In addition, the author says that the reform and European integration of higher education requires constant monitoring by the relevant authorities.

Ключові слова: євроінтеграція, система вищої освіти, висококваліфіковані кадри, наукові кадри, після-дипломна освіта.

Key words: European integration, higher education system, highly qualified personnel, scientific personnel, postgraduate education.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Однією із головних та актуальних сфер української освітньої системи сьогодні є підготовка фахівців вищої кваліфікації. Така необхідність виникає у зв'язку з особливостями соціально-економічного етапу розвитку нашої держави. А це впливає на те, що вітчизняна школа зазнає істотні зміни, котрі стосуються усіх структурно-змістовних компонентів освіти.

Однією із сильних сторін розвитку суспільства завжди вважалася підготовка наукових кадрів вищої кваліфікації у провідних університетах та наукових центрах. В інститутах підготовки кадрів вищої кваліфікації протягом тривалого часу відбувалася підготовка висококваліфікованих фахівців, котрі в подальшому забезпечувати вищу школу та наукові установи держави. Значних змін у соціально-економічних умовах в Україні в 2000-х роках зазнав кошторис на фінансування бюджетного сектора, що привело до відтоку з вищої школи та науки молоді та фахівців найбільш продуктивного середнього віку [4, с. 10].

Сьогодні взагалі вітчизняна система підготовки кадрів вищої кваліфікації зазнає значних змін, що обумовлена адаптацією до глобального ринку інтелектуальної праці, важливістю підготовки нового покоління дослідників, котра буде базуватися на фундаментальних знаннях та орієнтована на світовий рівень наукового розвитку відповідно до запитів сьогодення. Сучасні виклики штовхають на необхідність проведення реформування системи підготовки та атестації висококваліфікованих фахівців. Варто сьогодні формувати новий тип ринку інтелектуальної праці, а також інтеграцію науки та бізнесу, котрі будуть сприяти підвищенню конкурентоспроможності держави у світовому просторі.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

На сьогоднішній день деякі з сучасних дослідників, які вивчають проблеми реформування системи вищої освіти, приділяють також увагу розвитку інституту підготовки кадрів вищої кваліфікації в Україні. Серед них Г. Ващенко, В. Андрущенко, В. Кремень, В. Скуратівський, В. Луговий та багато інших.

Так, С. Домбровська наділяє увагу тому, що проблема підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів є частиною в формуванні єдиного освітнього простору [3, с. 12]. Прем'єр В. Гройсман наголошує на тому, що Україна потребує вдосконалення системи підготовки кадрів, оскільки сьогодні економіка країни потребує висококваліфікованих кадрів.

Однак у зв'язку з постійними змінами та триваючої системі євроінтеграції системи вищої освіти України, питання, які присвячені комплексній оцінці проблем забезпечення системи освіти кадрами високого наукового та професійного рівня залишається актуальним.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статі є дослідження сучасного стану підготовки висококваліфікованих кадрів вищої освіти, а також розкриття її проблем та перспектив розвитку у контексті євроінтеграції.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

В останнє десятиліття в нашій державі стає досить актуальною проблема вдосконалення системи підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів. Оскільки ми рухаємось у загальноєвропейське наукове співтовариство, українська наукова та науково-педагогічна еліта досить чітко це усвідомлює та намагається стати частиною в широкому сенсі незалежно від політичних та ідеологічних рамок.

На міжнародному науковому просторі наша держава відома як держава із сталими науковими школами, котрі ще були сформовані в радянському періоді з дворівневою системою підготовки та атестації наукових кадрів, таких як доктор філософії та доктор наук, а основними формами підготовки є докторантура та аспірантура.

Для забезпечення розширення меж ринку інтелектуальної праці для України є актуальною проблема "зближення форматів" освітніх програм у відповідності з процесами гармонізації українського та європейського просторів.

Проте інтеграційні процеси в області освіти можуть відрізнитися певною інерційністю. Це залежить в основному від того, наскільки в кожній країні система освіти соціокультурна та історично детермінована. Саме тому будь-які зміни в сфері освіти, повинні ув'язуватися з традиціями наукових та освітніх шкіл. Зараз виділяють три моделі національних систем підготовки та атестації наукових кадрів, котрі були історично сформовані. Це німецька, в таких країнах, як Німеччина, Австрія, Данія, Нідерланди, Швейцарія, Швеція, далі французька переважає в таких країнах: Франція, Бельгія, Італія, а також англосаксонська в Англії, Ірландії, США, Канаді, Шотландії, Туреччині [6, с. 43].

У рамках європейської інтеграції Україна також намагається гармонізувати систему освіти в рамках європейської ініціативи. Наша держава намагається зробити акцент на таких цілях, а саме:

1. Чітке розмежування та зрозуміле порівняння ступенів освіти, як-от: бакалавр та магістр, з можливістю виходити на ринок праці із урахуванням потенційних можливостей учнів та вивчення певного обсягу дисциплін.

2. Система університетського навчання повинна складатися з двох основних циклів.

3. Заохочення мобільності студентів.

4. Єдина система оцінки якості освіти, що здобувається, повинна розроблятися з використанням порівняльних критеріїв та методологій.

5. Запровадження в систему вищої освіти різного роду форм співпраці між європейськими закладами вищої освіти.

Для формування нової вітчизняної системи освіти варто сформувати чіткі переваги по відношенню до існуючих раніше, це є сьогодні питанням на слабкому розвиненому рівні. Опираючись на досвід європейських країн, в нашій державі існують проблеми по працевлаштуванню випускників с профільним рівнем бакалавра. За оціночними показниками тільки 30% робочих місць, котрі планується створити до 2020 року, будуть потребувати ступеня бакалавра.

Варто зазначити також, що на недостатньому рівні розроблена система оцінки якості освіти, та відповідність української дворівневої освіти в порівнянні з європейською, при цьому потрібно враховувати передбачені компетенції. По закінченню навчання випускник закладу вищої освіти повинен володіти певними навичками та компетенціями, котрі будуть відповідати національним стандартам та потребам практичного сектора. Якщо не виконати таку умову, надалі буде відсутність розуміння конкурентних та інноваційних переваг нової системи вищої освіти, що сприятиме зниженню темпів розвитку та виконанню поставлених завдань [5, с. 7].

Що стосується магістратури, то тут навчання проходить протягом двох років, результатом навчання повинна бути написана магістерська робота, котра може стати початком роботи над дисертацією. Ця робота передбачає складання кандидатських екзаменів з історії та філософії науки, а також іноземної мови. Саме навчання в аспірантурі розраховане на чотири роки та орієнтоване на захист дисертації й отримання ступеню доктор філософії. Таким чином відбувається навчання у більшості закладів вищої освіти нашої держави. Якщо ж відбувається прискорення процесу навчання в аспірантурі, це позбавляє аспірантів можливості отримувати знання та складати іспити, а також у подальшому може негативно позначитися на їхніх професійних навичках.

Саме тому виникає чітка необхідність перетворень в існуючій системі підготовки фахівців вищої кваліфікації, бо вона має незадовільну організацію та низьку ефективність.

Українське законодавство в галузі освіти сьогодні, у зв'язку з реаліями життя, не розкриває ряд актуальних питань, а саме:

- відсутність визначення державної послуги в сфері освіти;
- відсутність сформульованого поняття цільового фінансування;
- відсутність погоджених механізмів між закладами вищої освіти, науковими організаціями та бізнесом;
- не зрозуміла основа укладання договорів між зацікавленими сторонами про освітню, дослідницьку та інноваційну діяльність та послуги;
- не регламентований цільовий прийом аспірантів за договорами закладу вищої освіти та бізнесу;
- не узгоджені фінансові питання та механізм пільгового оподаткування в системі освіти [7, с. 13— 14].

Варно зазначити, що відбувається зміна в термінології освіти, не визначена позиція інституту здобувача, аспірантура стає третім рівнем вищої освіти. Магістратура та аспірантура утворюють систему підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів у рамках вищої освіти.

Сьогодні не досить чітко розкриті питання функціонування аспірантури в академічних інститутах, котрі не мають ліцензії на освітню діяльність, проте мають науково-експериментальну базу для досліджень та здатні генерувати наукові відкриття та результати.

Докторантура виходить за рамки вищої освіти та вважається основою розвитку напряму, де зароджуються нові наукові дослідження та відкриття, котрі сприяють розвитку нових наукових напрямів та шкіл. Вона трактується як форма підготовки наукових кадрів, проте не вводиться до переліку освітніх програм та не розглядається в якості рівня освіти. Варто зазначити, що зазвичай підготовка кадрів складається з системи освоєння знань у формі занять, стажувань, участі у грандах, конкурсах або іншій формі. Як підсумок повинен бути практичний результат, котрий буде відображати наукову роботу не лише в статтях, а й в науково-практичній взаємодії з урахуванням державних програм, які орієнтовані на перспективні наукові напрями розвитку.

Сьогодні для навчання в аспірантурі та докторантурі основним документом є навчальний план, який фіксує роботу протягом всього періоду, а для контролю роботи складається індивідуальний план. Для цього потрібно уніфікувати його та закласти в нього мінімальний обсяг обов'язкових дисциплін, стажувань та робіт, визначити спектр варіативної частини. Для формування якісного наукового потенціалу держави варто використовувати індивідуальний підхід до навчання в рамках тематики, яка відповідає перспективним напрямкам розвитку науки [2, с. 4].

Перераховані вище проблеми можна вирішувати шляхом розвитку "академічних аспірантур", які будуть орієнтовані на повну зайнятість аспіранта, він буде залучений в міжнародну наукову практику. При цьому на розсуд керівника організації, аспірант може одночасно навчатися та працювати. Запропонована система буде сприяти підвищенню якості та конкурентоспроможності науково-педагогічного потенціалу нашої держави, формуючи фахівців широкого кругозору та з розумінням проблем світового масштабу.

На сьогоднішній день можна виділити основні проблемні напрями сучасної української системи підготовки кадрів вищої школи. Серед них наступні:

- існуючі правові, нормативні та організаційні механізми не в достатній мірі забезпечують систему підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів. Варто вести розробку системи документів, котрі будуть націлені на виконання стратегічних орієнтирів та будуть регламентувати процес підготовки з врахуванням реалізації державних програм;
- проблема результативності української аспірантури та докторантури, які забезпечують кадрове відтворення науки та вищої школи, зазвичай розглядається з двох сторін. З якісної сторони, тобто зниження якості підготовки наукового рівня дисертаційних робіт аспірантів та докторантів. Та з кількісної, де розглядається

скорочення частки здобувачів, котрі завершують навчання із захистом дисертації;

— наявність соціального замовлення на підготовку кваліфікованих кадрів для різних інтелектуальних сфер діяльності, котрі не пов'язані з науковою діяльністю, а саме бізнес, політика, державне управління, сфера послуг не повинне відображатися на основній функції системи підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів, тобто відтворення кадрів для науки та вищої школи. У зв'язку з цією проблемою, варто розробити нову систему формування контрольних цифр прийому на бюджетні місця у закладах вищої освіти, котра направлена в першу чергу на потреби науки та вищої школи;

— наявна сукупність системних елементів: магістратура — аспірантура — докторантура не задовольняють уявлення про системність ступенів освіти. Не має чіткої наступності то узгодженості від освітніми програмами магістратури, аспірантури та докторантури. Зазвичай аспіранти та докторанти надані самі собі, а атестація проводиться за формальними ознаками [1, с. 30].

Підсумовуючи, варто сказати, що сучасні перетворення системи післядипломної підготовки відбуваються при умовах структурно-змістовного переходу вищої школи від масово-репродуктивної до індивідуально-орієнтованої багаторівневої підготовки, що дає змогу інтегруватися в єдиний європейський освітній простір. Зміни в характері освіти в наш час все більш явно орієнтовані на "вільний розвиток людини", творчу ініціативу, високу культуру, самостійність, конкурентоспроможність, мобільність, а це в свою чергу вимагає якісно нового підходу до формування майбутнього фахівця та особливо викладача. Однак без виконання взятих на себе зобов'язань та проведення конкретних змін у системі підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації, питання про євроінтеграцію України в зону вищої освіти буде залишатися відкритим. Для ефективного реформування системи підготовки наукових кадрів варто проводити зміни на рівні керівництва держави, розробляти прості та зрозумілі механізми безперервного контролю та самоконтролю за реформами у сфері освіти, а також забезпечити виконання цих реформ відповідним фінансуванням державного рівня.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Для євроінтеграції в освітній простір України варто проводити перебудову структури закладів вищої освіти, розробляти нові навчальні програми, проводити реорганізацію навчального процесу з орієнтацією на постійний контроль якості та формувати нову систему підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації.

Сьогодні проведена досить серйозна та вагома робота в області гармонізації освіти в нашій державі, а саме: введення законів, котрі регламентують діяльність у сфері освіти, впровадження експериментального проекту з присудженням закладом вищої освіти ступеня PhD тощо. Проте існує ряд принципових невирішених завдань, що стосуються розвитку докторантури, механізмів взаємодії елементів системи вищої школи, фінансування освіти, відсутність системи критеріїв оцінки якості компетенції здобувачів. Для вирішення всіх цих проблемних стратегічних питань в галузі підготовки кадрів

вищої школи необхідно враховувати традиційні фундаментальні основи, котрі вже давно сформовані, а також застосовувати передові інноваційні підходи.

Литература:

1. Вавренюк С.А. Розвиток освіти в Україні в контексті ризиків та викликів / С.А. Вавренюк // Публічне урядування: зб. наук. праць. — К.: Вид-во ДП "Виробничий дім "Персонал", 2018. — Вип. 3 (13). — С. 28—37.
2. Головінов В. Професійно-технічна освіта в умовах світової та вітчизняної фінансово-економічної кризи. Проблеми старі — виклики нові / В. Головінов. // Професійно-технічна освіта. — 2008. — №4. — С. 4.
3. Домбровська С.М. Інноваційні державні механізми формування якісної системи освіти в Україні / С.М. Домбровська // Вища освіта України. — 2013. — №3 (дод. 2): Європейська інтеграція вищої освіти України в контексті Болонського процесу: тематичний вип. — К., 2013. — С. 10—14.
4. Крутій К. Проектування освітнього простору ДНЗ / К. Крутій // Імідж сучасного педагога. — 2009. — № 6—7. — С. 10.
5. Лук'янов В. Нововведення в освітній сфері: сучасний стан і проблеми / Лук'янов В., Брецько Ф., Лоха Л. та ін. // Голос України. — 2009. — № 155. — С. 7.
6. Олійник А. Поняття й реальність процесу інноваційного розвитку освіти в Україні у контексті Болонських декларацій / А. Олійник // Вища освіта України. — 2007. — № 1. — С. 42—49.
7. Рябченко В. Проблема якості вітчизняної вищої освіти в контексті освітянських реформ: ретроспектива і сучасність з позицій світоглядно-компетентісного підходу / В. Рябченко // Вища освіта України. — 2015. — № 1. — С. 12—27.

References:

1. Vavrenyuk, S. (2018), "Development of education in Ukraine in the context of risks and challenges", *Publichne uryaduvannya: zb. nauk. prac*, vol. 3 (13), pp. 28—37.
2. Golovinov, V. (2008), "Professional-technical education in the conditions of world and domestic financial and economic crisis. Problems are old — new challenges", *Profesijno-tehnichna osvita*, vol. 4, pp. 4—7.
3. Dombrovska, S. (2013), "Innovative state mechanisms for the formation of a quality education system in Ukraine", *Visha osvita Ukrainyini*, vol. 3, pp. 10—14.
4. Kruty, K. (2009), "Designing the educational space of the Dniepe", *Imidzh suchasного pedagoga*, vol. 6, pp. 10—14.
5. Lukyanov, V. Bretsko, F. Loha, L. and others. (2009), "Innovations in the educational sphere: the current state and problems", *Golos Ukrainyini*, vol. 155, pp. 7.
6. Oleinik, A. (2007), "The Concept and the Reality of the Process of Innovation Development of Education in Ukraine in the Context of the Bologna Declarations", *Visha osvita Ukrainyini*, vol. 1, pp. 42—49.
7. Ryabchenko, V. (2015), "The problem of the quality of domestic higher education in the context of educational reforms: retrospective and modernity from the standpoint of ideological and competent approach", *Visha osvita Ukrainyini*, vol. 1, pp. 12—27.

Стаття надійшла до редакції 24.10.2018 р.